

University
of WrocławISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2009, 3(117), p. 163–177

PRIVAČIOS KARINĖS IR SAUGUMO KOMPANIJOS IR JŲ REGULIAVIMO PROBLEMOS TARPTAUTINĖJE HUMANITARINĖJE TEISĖJE

Justinas Žilinskas

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto

Tarptautinės teisės katedra

Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva

Telefonas (+ 370 5) 2714 669

Elektroninis paštas justisz@mruni.eu

Pateikta 2009 m. gegužės 4 d., parengta 2009 m. rugpjūčio 5 d.

Anotacija. Šiame straipsnyje nagrinėjami privataus verslo darinių ištraukimo į valstybių ginkluotos jėgos panaudojimo procesą aspektai. Pirmiausia trumpai aptariamas privačios karinės jėgos panaudojimo fenomenas istoriniame kontekste (jų atsiradimo bei nunykimio priežastys, raida, formos ir jų dinamika). Antra, analizuojama, kokius subjektus reikėtų laikyti privačiomis karinėmis ir saugumo kompanijomis, kokie požymiai jiems būdingi, ir pateikiama privačios saugumo ir karinės kompanijos sąvoka. Trečia, analizuojama, kokios tarptautinės humanitarinės teisės normos turėtų būti taikomos šių kompanijų veiklai reguliuoti, daugiausia dėmesio skiriant personalo statuso klausimams. Daroma išvada, kad privačių karinių ir saugumo kompanijų personalo statuso klausimas gali būti sprendžiamas tik analizuojant konkrečias situacijas, kadangi šių kompanijų veiklos ypatybės ir įvairovė, taip pat tarptautinės humanitarinės teisės normos neduoda pagrindo jų personalo viena-reikšmiškai priskirti prie vienos ar kitos tarptautinės humanitarinės teisės reglamentuojamų asmenų kategorijos.

Reikšminiai žodžiai: privati karinė ir saugumo kompanija, tarptautinė humanitarinė teisė, ginkluotas konfliktas, kombatantai, samdiniai.

Išvadas

Privačios karinės jėgos kaip vienos iš verslo formų panaudojimo fenomenas ir su juo susijusios problemos pastaruoju metu ypač akcentuojamos ir žiniasklaidoje, ir užsienio mokslinėje literatūroje. Bene plačiausiai į šį klausimą dėmesys atkreiptas po incidentų Irake, susijusių su privačios karinės kompanijos „Blackwater“ darbuotojais¹. Būtent tuo metu plačiai paskelbta, kad JAV ir Didžiosios Britanijos suburtos koalicijos pajėgoms Irake, įvairiais duomenimis, talkina nuo 20 iki 35 tūkst. privačių karinių ir saugumo kompanijų personalo, o tai yra daugiau nei Didžiosios Britanijos (oficialios antros pagal dydį koalicijos dalyvės) karinis kontingentas². Skaičiuojama, kad privačių karinių ir saugumo kompanijų verslo apyvarta siekia 100 mln. JAV dolerių³. Negana to, „privatizavimas“ plečiamas ir į kitus kontroversiškus valstybės funkcijų sektorius⁴. Privačios karinės ir saugumo kompanijos taip pat veikia kituose sudėtinguose regionuose: Afganistane, Kosove, Darfure, Nigerijoje, Konge. Neseniai būta pareiškimų, kad privačios karinės kompanijos ruošiasi įsitraukti į kovą ir su Somalio piratais, siūlydamos savo paslaugas prekybiniams laivynams⁵. Privačios karinės ir saugumo kompanijos taip pat saugo transnacionalinių korporacijų naftotiekius, naudingųjų išteklių gavybos platformas ir atlieka kitas funkcijas.

Šio straipsnio *tikslas* – atskleisti privačios ginkluotos jėgos panaudojimo raidos aspektus bei pateikus privačios saugumo karinės kompanijos sampratą aptarti jos personalo statuso pagal tarptautinę humanitarinę teisę problemas.

Tyrimo objektas – tarptautiniai teisės aktai, tarptautinių teismų jurisprudencija bei doktrina, reglamentuojanti klausimus, tiesiogiai ar kitaip susijusius su privačių saugumo ar karinių kompanijų veikla.

Tyrimo metodai – rašant straipsnį taikyti teisės aktų ir kitų šaltinių analizės, sisteminis, lyginamasis, istorinis ir kiti metodai.

1. Privačios karinės jėgos naudojimo tarptautiniuose santykiuose raida

Nors šiuo metu dažnai susidaro įspūdis, kad privačios jėgos panaudojimas karyboje ir susijusiose srityse yra visiškai naujas fenomenas, tačiau iš tiesų tai tik atsinaujinęs

- 1 Bene plačiausiai nuskambėjo vadinamasis „Blackwater“ darbuotojų incidentas Irake. Plačiau žr.: Iraq battle was self-defense, security firm says. *CNN* [interaktyvus]. Baghdad, Iraq, 2007-09-18. [žiūrėta 2009-01-14]. <<http://www.cnn.com/2007/WORLD/meast/09/17/iraq.main/index.html>>.
- 2 Olsson, Ch. Private Military Companies in Iraq: a Force for Good? *Liberty and Security* [interaktyvus]. 2005-02-07. [žiūrėta 2009-01-23]. <<http://www.libertysecurity.org/article127.html>>.
- 3 Cameron, L. Private Military Companies: Their Status under International Humanitarian Law and its Impact on their Regulation. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863): 575.
- 4 Chesterman, S. 'We Can't Spy... If We Can't Buy!': The Privatization of Intelligence and the Limits of Outsourcing 'Inherently Governmental Functions'. *European Journal of International Law*. 2008, 19(5): 1055-1074.
- 5 Shachtman, N. Blackwater: We'll Fight Somalia's Pirates. *Blog.wired.com* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2009-01-23]. <<http://blog.wired.com/defense/2008/10/blackwater-well.html>>.

reiškinys. Privačios, pusiau privačios karinės ir jai padedančios jėgos panaudojimas (samdinystė ir kt.) buvo žinomas nuo seniausių laikų. Jis ypač klestėjo vėlyvaisiais viduramžiais ir Renesanso laikotarpiu. Kaip rašo J. E. Thomsonas, didelės privačios armijos vyravo Europoje XIV–XV a., samdinių armijos XVIII a. buvo įprastos Europos valstybėse. Samdinystę vis rečiau naudojant sausumos kare (kaip rašo Ch. Tilly, taip nutiko dėl šaunamųjų ginklų tobulėjimo ir disciplinuoto karinių pajėgų rengimo, pirmenybę teikiant teritorinėms ginkluotosioms pajėgoms, o ne keliaujantiems samdiniais, nes teritorinės ginkluotosios pajėgos taip pat buvo kaip priemonė panaudoti lėšas gynybos infrastruktūrai kurti bei apmokymams⁶), vis dar buvo sankcionuotas samdinystės ir privačios jėgos valstybiniais tikslais panaudojimas jūrose (kaperystė; užsienio prekybos kompanijos)⁷. Kodėl nevalstybinė ginkluota jėga buvo naudinga ir reikalinga? J. Thomsono nuomone, tai buvo labai sėkmingas suvereno galios telkimo metodas, be to, finansiškai patogus: išvengiama išlaidų, susijusių su rizikingomis avantiūromis. Jeigu valdovo (suvereno) sankcionuoti „privatūs veiksmai“ būdavo sėkmingi, valdovas galėdavo pareikalausti pelno dalies, jeigu tie veiksmai sukeldavo konfliktą, valdovas galėdavo teigti, kad tai buvusi privati operacija⁸.

Privati karinė jėga buvo taip plačiai naudojama, kad neretai tai kėlė grėsmę ir patiems suverenams. Pavyzdžiui, sausumos samdiniai vengdavo kovoti, keisdavo šeimininkus, plėšdavo gyventojus. Būtent dėl to Renesanso mąstytojas N. Machiavellis veikale „Valdovas“ apie samdinius rašė kaip apie patį blogiausią suvereno pasirinkimą karo veiksams vykdyti⁹. Ne mažiau problemų keldavo ir įteisintas piratavimas – kaperystė (t. y. kai valstybės karo metu privačių asmenų valdomiems laivams išduodavo sankciją (*letters of marque*) vykdyti priešiškus veiksmus prieš kitos valstybės laivus. Kaperis už tai turėdavo pasidalyti operacijų grobiu (prizu), o kartais net ir visas prizas likdavo kaperiui). Kaperystės mastai dabar atrodo sunkiai suvokiami: pavyzdžiui, JAV ir Didžiosios Britanijos kare (JAV nepriklausomybės kare) sukilėlių kaperiai užgrobė ir sunaikino 600 Didžiosios Britanijos laivų, vertų apie 18 mln. dolerių, ir paėmė į nelaisvę apie 16 tūkst. britų¹⁰. Vis dėlto valstybėms, ir ypač jų kariniams laivynams, labai sustiprėjus XIX a. viduryje privačios karinės prievartos naudojimas ir jos legitimavimas ne tik kad nunyko savaime, bet ir buvo uždraustas. 1856 m. Paryžiaus deklaracija dėl jūrų teisės gerbimo galutinai uždraudė kaperiavimą¹¹. Dėl kylančio nacionalizmo ir galutinai įsitvirtinusio absoliutaus suvereniteto doktrinos problemiška tapo netgi užsienio piliečių profesionali

6 Tilly, C. *Capital, Coercion and European States, AD 990-1990*. Blackwell Publishers, Malden Mass, 1990, p. 100-102. Cituojama pagal Cockayne, J. The Global Reorganization of Legitimate Violence: Military Entrepreneurs and the Private Face of International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863): 467.

7 Thomson, J. E. *Samdiniai, piratai ir suverenai*. Vilnius: Homo liber, 2006, p. 31.

8 *Ibid.*

9 Bergin, T. G. *The Prince by Niccolò Machiavelli* [interaktyvus]. Plain Label Books, 1868 [žiūrėta 2009-01-23] <http://books.google.com/books?id=VIAgG12gh_EC>.

10 Thomson, J. E., p. 36.

11 *Declaration Respecting Maritime Law* [interaktyvus]. Paris, 1856 [žiūrėta 2009-01-23]. <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/105?OpenDocument>>.

tarnyba kitos valstybės ginkluotosiose pajėgose (nors dar XIX a. pradžioje, pavyzdžiui, Napoleono karuose, tai buvo įprastas reiškinys).

Vis dėlto negalima teigti, kad privati jėga ginkluotų konfliktų metu visiškai nebebuvo naudojama. Jau XX a. viduryje, prasidėjus plačiam dekolonizacijos procesui ir su tuo susijusiems ginkluotiems konfliktams, samdinystė vėl pradėta naudoti. Tiesa, kaip nelegalus reiškinys tuo požiūriu, kad valstybės už samdinių veiksmus atsakomybės neprisiimdavo (net jeigu ir inspiruodavo jų operacijas). Reiškiny buvo toks paplitęs, ypač Afrikoje, kad 1977 m. 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos I Papildomame protokole dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos tarptautinėje teisėje buvo įtvirtintas samdinio apibrėžimas, nurodant, kad samdiniais netaikomas nei kombatanto, nei karo belaisvio statusas (47 str.)¹². Tai reiškė, kad už samdinystę asmuo gali būti persekiojamas baudžiamąja tvarka kaip individas, neteisėtai naudojantis ginkluotą jėgą. Taip pat buvo priimtos dvi tarptautinės konvencijos: 1977 m. Afrikos Vienybės Organizacijos (dabar – Afrikos Sąjungos) konvencija dėl visų formų samdinystės panaikinimo Afrikoje¹³ (Libervilio konvencija) (įsigaliojo 1985 m. balandžio 22 d.) ir 1989 m. Jungtinių Tautų konvencija prieš samdinių verbavimą, naudojimą ir finansavimą ir rengimą¹⁴ (įsigaliojo 2001 m. spalio 20 d.). Vis dėlto šios sutartys, beje, neturėjusios didesnio teigiamo poveikio, draudė tik kai kuriuos privačios karinės jėgos panaudojimo aspektus.

Tuo pat metu plito kitas privačios karinės jėgos naudojimo būdas – vadinamasis „komercinis perdavimas“ (angl. *outsourcing*), kai privačioms struktūroms kontrakto (sutarties) pagrindu yra pavedamos tam tikros veiklos, kurias dažniausiai atlikdavo valstybės institucijos (iš esmės tai labai primena minėtus kaperių „*letters of marque*“). Būtent tokiu funkcijų patikėjimo pagrindu privačios saugumo ir karinės kompanijos (angl. *private security and military companies*) (toliau straipsnyje – PSKK) vykdo savo veiklą, nors tai nėra vienintelis pagrindas, kadangi privačios saugumo ir karinės kompanijos užsiima labai plačia veikla ir jas kontraktuoja ne tik valstybės, bet, kaip minėta, ir kiti subjektai, tokie kaip transnacionalinės korporacijos ar net Jungtinės Tautos¹⁵.

Vis dėlto ginkluotos jėgos panaudojimą visada stengiamasi griežtai reguliuoti, taip pat ir tarptautinės teisės normomis. Deja, iki šiol nėra sukurta jokio specialaus PSKK veiklos tarptautinio teisinio reguliavimo mechanizmo, nepaisant, kad jų svarba ir vaidmuo, taip pat teisės pažeidimų tikimybė šiuolaikiniuose ginkluotuose konfliktuose vis didėja. Tačiau nagrinėjant PSKK veiklą pirmiausia reikėtų išsiaiškinti, kokie tai subjektai, kokios jų ypatybės bei funkcijos, kadangi tik taip galima nustatyti ir nusakyti jiems taikytiną teisę.

12 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909.

13 Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa, CM/817 (XXIX), Annex II Rev.1.

14 International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, UN Doc. A/44/43 (1989).

15 Perrin, B. Promoting Compliance of Private Security and Military Companies with International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863): 621.

2. Privačios saugumo ir karinės kompanijos samprata

Viena iš problemų apibrėžiant šias kompanijas yra tai, kad PSKK nėra vienaalytis nei lengvai apibūdinamas objektas. Pavyzdžiui, tyrinėtojas P. Singeris privačias karines kompanijas skirsto į tris verslo sektorius: 1) karinių paslaugų teikėjai, siūlantys tiesioginę taktinę karinę paramą, kuri gali apimti ir dalyvavimą realiuose ginkluotos kovos veiksmuose; 2) karinio konsultavimo įmonės, kurios teikia strategines konsultacijas ir mokymus, ir 3) kitos karinės paramos teikėjai (logistika, priežiūra, žvalgyba). H. Wulfas siūlo privačią jėgą naudojančius subjektus skirstyti į: 1) privačias saugumo kompanijas; 2) gynybos teikėjus; 3) privačias karines kompanijas; 4) nestatutines pajėgas ir 5) samdinius, o privačias karines kompanijas pagal jų funkcijas atitinkamai skirsto į konsultavimo, logistikos ir paramos, techninių paslaugų, mokymo, taikos palaikymo, humanitarinės pagalbos ir kovinių užduočių¹⁶. D. Brooksas siūlo šiuos apibrėžimus: „Privačios saugumo kompanijos yra kompanijos, kurios teikia gynybinę ginkluotą pastatų ar žmonių apsaugą, pajėgia apginti nuo disidentų pajėgų ar veikia kaip asmens sargybiniai. „Nemirtinų“ paslaugų teikėjai teikia logistinę paramą, tokią kaip išminavimas, skalbimas ar maisto tiekimas. Privačios karinės kompanijos susideda iš *aktyvių* privačių karinių kompanijų, kurios gali naudoti ginklą kovos metu, ir *pasyvių* karinių kompanijų, kurios daugiausia užsiima apmokymais ir organizaciniais klausimais“¹⁷. A. Bearparkas, Britų privačių saugumo kompanijų asociacijos generalinis direktorius, teigia, jog ginkluoti privatūs subjektai vykdo įvairias veiklas, tačiau tris galima skirti kaip pagrindines: įvairios apsaugos paslaugos – personalo ir turto apsaugos, konvojavimo, evakuacijų planavimo, dingusio turto paieškos ir atgavimo, įkaitų išlaisvinimo ir asmeninių patikrinimų prieš įdarbinant. Antra, pokonfliktinio rekonstravimo sfera teikiant konsultacijas ir asmenines bei vietovių (turto, pastatų) apsaugos paslaugas, taip pat humanitarinės pagalbos arba pagalbos katastrofų metu teikimas ir su tuo susijusi logistika, komunikacijos, energijos tiekimas. Galiausiai imamasi ir veiklų, kurias anksčiau vykdavo tik valstybių ginkluotosios pajėgos: karinių apmokymų, pareigūnų asmens sauga ir kt.¹⁸ Šveicarijos vyriausybės ir Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto iniciatyva ekspertų parengtame Montrė dokumente, skirtame egzistuojančiai tarptautinei teisei bei gerajai praktikai, kuri taikytina PSKK, apibendrinti, jos apibrėžiamos taip: „tai privataus verslo kompanijos, kurios teikia karines ir/ar apsaugos paslaugas nepaisant to, kaip save apibūdina. Karinės ir saugumo paslaugos daugiausia apima: ginkluotą apsaugą ir asmenų bei objektų apsaugą, tokią kaip konvojavimas, pastatai ir kitos vietos; ginklų sistemų priežiūra ir valdymas, asmenų sulaikymas; vietinių ginkluotųjų pajėgų ir saugumo tarnybų personalo konsultavimas ir mokymas“¹⁹.

16 Cameron, L., p. 576.

17 Perrin, B., p. 614.

18 Interview with Andrew Bearpark. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863): p. 450–451.

19 Montreux document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict [interaktyvus]. Montreux, 2008 [žiūrėta 2009-01-23]. <<http://www.eda.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/topics/intla/humlaw.Par0056.File.tmp/Montreux%20Document.pdf>>.

Taigi iš minėtų apibrėžimų galime išskirti keletą svarbių požymių:

1) PSKK yra privati įmonė (firma, kompanija). Komentuojant šį požymį galima pridurti, kad tai negali būti valstybės institucija arba, pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacija. Tai yra pelno siekiantis subjektas („verslo kompanija“), o kadangi verslas pirmiausia yra reguliuojamas nacionalinės teisės nuostatų, vadinasi, PSKK pirmiausia veikia pagal tam tikros nacionalinės jurisdikcijos teisės aktus, kitaip tariant, PSKK kaip subjekto reglamentavimas yra ne tarptautinės viešosios teisės klausimas.

2) PSKK teikia paslaugas ir atlieka funkcijas pagal kontraktą. Nors minėtuose apibrėžimuose ir neminima, bet iš kitų Montrė dokumento nuostatų kaip svarbų PSKK sampratos elementą ir kaip jų veiklos pagrindą reikėtų išskirti komercinį kontraktą, t. y. privatinės teisės sutartį. Tačiau svarbu paminėti, kad, be komercinio kontrakto, su PSKK veikimu gali būti siejami ir įvairūs viešosios teisės aktai, pavyzdžiui, tam tikrų valstybės funkcijų patikėjimas remiantis įstatymu ar kitu teisės aktu.

3) PSKK veikla, kaip byloja jų apibūdinimas, yra tiesiogiai arba netiesiogiai, bet būtinai susijusi su ginkluotos jėgos panaudojimu, tačiau šis ginkluotos jėgos panaudojimas turi būti suprantamas plačiai. Pavyzdžiui, *potencialus* ginkluotos jėgos panaudojimas (aktyvi apsauga, kai reali ginkluota jėga gali būti panaudojama tik savigynai), pagalba ginkluotosioms ar panašioms pajėgoms (žvalgyba, logistika, konvojavimas, sulaikymo vietų priežiūra, apmokymai ir t. t. – šiuo atveju reikia turėti omenyje, kad PSKK personalas iš esmės gali neatlikti jokių veiksmų, susijusių su jėgos panaudojimu (pavyzdžiui, ekspertai-psichologai sulaikymo įstaigoje), tačiau jie *padeda* jėgą naudojančiai kompanijai; *realus* ginkluotos jėgos panaudojimas (karo zonų žvalgyba, dalyvavimas ginkluotos kovos veiksmuose ir kt.).

Taigi Montrė dokumente pateiktą PSKK apibrėžimą galima būtų tikslinti: *privati saugumo ir karinė kompanija – tai pelno siekianti įmonė, įsteigta pagal valstybės nacionalinę teisę, kuri kontrakto pagrindu teikia paslaugas, tiesiogiai arba netiesiogiai susijusias su ginkluotos jėgos panaudojimu ar jo struktūromis, tiek taikos, tiek ginkluoto konflikto metu, nesvarbu, kaip ji pati save apibūdina ir kieno klientas ji yra.*

3. Privačių saugumo ir karinių kompanijų veiklos reguliavimo problemos kilus ginkluotiems konfliktams: personalo statuso klausimas

Taigi apibrėžus, kas yra privati saugumo/karinė kompanija (PSKK), reikia nustatyti joms taikytiną teisinį reguliavimą. Iš karto pabrėšiu, kad kalbėsiu apie šioms kompanijoms taikytiną tarptautinę humanitarinę teisę, kadangi nacionalinės teisės režimai skirtingose valstybėse yra skirtingi. Be abejo, yra rimtų ir nacionalinio reguliavimo klausimų problemų – pavyzdžiui, vadinamasis „patogios jurisdikcijos“ pasirinkimas (angl. *forum shopping*) siekiant ne tik ekonominės naudos, bet ir kuo mažesnės nacionalinės kontrolės kitose srityse, tokiose kaip žmogaus teisių laikymasis ar ginkluotė. Galima tik trumpai paminėti, kad vienose valstybėse (ypač po kilusių skandalų) PSKK veikla buvo

pradėta specialiai reguliuoti, pavyzdžiui, Pietų Afrikoje, iš dalies – JAV²⁰, kitose šalyse – pasirinktas šių kompanijų savireguliacijos modelis²¹, tačiau tai būtų atskiro straipsnio tema.

Tarptautinė humanitarinė teisė – ypatinga tarptautinės teisės šaka, kurios didžioji dalis normų pradeda veikti tik tada, kai kyla ginkluotas konfliktas. Be to, taikomų normų apimtis iš esmės skiriasi – priklauso nuo to, ar vyksta tarptautinis, ar netarptautinis ginkluotas konfliktas. Problemą dar labiau komplikuoja modernių ginkluotų konfliktų pokyčiai – vis didesni vaidmenį vaidina nevalstybiniai subjektai, dalyvaujantys ginkluotoje kovoje²².

Kaip jau minėjome, kilus bet kokiam (ir tarptautiniam, ir netarptautiniam) ginkluotam konfliktui pradeda veikti tarptautinės humanitarinės teisės normos, svarbiausios iš jų – keturios 1949 m. Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos²³ (toliau – Ženevos konvencijos) bei jų 1977 m. papildomi protokolai (I protokolas – dėl tarptautinio ginkluoto konflikto aukų apsaugos ir II protokolas – dėl netarptautinio ginkluoto konflikto aukų apsaugos²⁴) (toliau – Papildomi protokolai). Žinoma, Ženevos konvencijose ir jų Papildomuose protokoluose, taip pat kitose tarptautinėse sutartyse, susijusiose su tarptautine humanitarine teise (įvairios ginkluotės ribojimo sutartys, pavyzdžiui, Jungtinių Tautų 1980 m. konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų²⁵) normos pirmiausia formuluojamos kaip įpareigojimai valstybėms. Tuo metu kai buvo kuriamos ar pildomos Ženevos konvencijos, PSKK fenomeno dar nebuvo arba jis dar nebuvo toks ryškus, todėl kartais teigiama, kad PSKK veikia tarsi tarptautiniame teisiniame vakuume, kadangi kol kas nėra jokių tarptautinių teisės normų, kurios būtų skirtos PSKK reguliuoti. Tačiau ar tai pagrindas teigti, jog PSKK veikia tarptautinėje teisėje visai nereguliuojama, juolab atsižvelgiant į principinę tarptautinės humanitarinės teisės nuostatą, kad „teisinio vakuumo“ nėra ir negali būti? Taip, specialaus PSKK reguliavimo tarptautinės humanitarinės teisės šaltiniuose nėra. Ir nors neseniai buvo priimtas minėtasis Montrė dokumentas, tačiau jis tik apibendrina jau egzistuojančias normas, o „gerosios praktikos“ siūlymai valstybėms, kurioms priklauso, kurios samdo arba kuriose veikia PSKK, laikytini *soft law*, o ne įpareigojančiomis nuostatomis.

20 Perrin, B., p. 616.

21 Cottier, M. Elements for Contracting and Regulating Private Security and Military Companies. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863): 639.

22 Plačiau žr.: Žilinskas, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*. 2008, 2(104): 91–101.

23 Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1905; Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1906; Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1908; Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1907.

24 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1910.

25 Jungtinių Tautų 1980 m. konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 28-1127.

Bet, nepaisant kad nėra tiesioginio reguliavimo, visada išlieka bendrasis tarptautinės humanitarinės teisės reguliavimas, kuris ir yra svarbiausias. Ir pirmiausia tai atsiškleidžia per nuostatą, kad fiziniai asmenys, nesvarbu, kokiems dariniams priklausytų, patekę į ginkluoto konflikto situaciją, vis tiek turės būti priskirti kuriai nors tarptautinės humanitarinės teisės numatomai asmenų kategorijai. Pabrėžtina, kad pagal tarptautinę humanitarinę teisę „pilkosios zonos“, t. y. individualaus statuso neaiškumas, yra labai nepageidautinas ir net negalimas (norint to išvengti buvo sukurtos specialios normos, pavyzdžiui, Martenso išlyga²⁶). Taigi nagrinėjant PSKK personalo statusą pirmiausia iškyla klasikinė kombatanto (t. y. asmens, kuris turi teisę naudoti ginkluotą jėgą ir prieš kurį galima naudoti ginkluotą jėgą) ir civilio (t. y. asmens, prieš kurį negalima naudoti ginkluotos jėgos ir kuris neturi teisės pats naudoti ginkluotos jėgos) dilema – prie kurios kategorijos reikėtų priskirti šių kompanijų darbuotojus?

Pirmiausia paanalizuokime, kokiais atvejais PSKK personalas būtų laikomas kombatantais. Norint atsakyti į šį klausimą reikia panagrinėti tarptautinės humanitarinės teisės šaltinius, kurie nustato, kokiais atvejais asmenys priskiriami kombatantams. Šiuo metu kombatanto statuso klausimą reguliuoja I Papildomo protokolo 43 ir 44 straipsniai²⁷, taip pat III Ženevos konvencijos²⁸ 4 straipsnis. Šie šaltiniai faktiškai skiria kelias asmenų grupes, kurioms suteikiamas kombatanto statusas: pirma, tai reguliariosios ginkluotosios pajėgos; antra, tai nereguliosios ginkluotosios pajėgos bei pasipriešinimo sąjungininkai, jeigu jie atitinka vadinamuosius kombatanto kriterijus.

Vienas svarbiausių požymių, kad asmuo ar dalinys priskirtinas valstybės ginkluotosioms pajėgoms (nesvarbu, reguliarioms ar nereguliarioms), yra jų inkorporavimas, t. y. tam tikro teisinio ryšio tarp kovojančio subjekto ir valstybės formalizavimas (pagal III Ženevos konvencijos 4 straipsnį – „priklausymas konflikto šaliai“). I Papildomo protokolo 43 straipsnyje nurodoma, jog „ginkluotosios pajėgos (visos ginkluotosios pajėgos – *aut. past.*) paklūsta vidaus disciplinos sistemai, kuri *inter alia* privalo užtikrinti tarptautinės teisės normų, taikomų ginkluotų konfliktų metu, laikymąsi“. Taigi, pirmasis klausimas ir yra, ar PSKK galima teisiškai laikyti valstybės ginkluotųjų pajėgų dalimi? Tarptautinė humanitarinė teisė ginkluotųjų pajėgų apibrėžimą palieka valstybių nacionalinei teisei.

Kaip rodo praktika, valstybės, pasitelkdamos PSKK, kaip tik siekia priešingo efekto – ne inkorporuoti PSKK į savo ginkluotąsias pajėgas, bet tam tikras ginkluotųjų pajėgų funkcijas perduoti PSKK. Dauguma šio fenomeno tyrinėtojų mano, kad didžiosios daugumos PSKK tikrai negalima laikyti ginkluotųjų pajėgų dalimi ar priklausančių konflikto šaliai, kaip tai numatyta Ženevos konvencijose²⁹. Pavyzdžiui, vertinant, ar tikrai asmenys (taip pat ir PSKK darbuotojai) laikytin inkorporuotais į ginkluotąsias pajėgas, reikia atsakyti į šiuos klausimus: 1) ar asmenys atliko nacionalines priėmimo į ginkluotąsias pajėgas procedūras, jeigu tokios valstybėje būtinės; 2) ar jie paklūsta

26 Cassese, A. Half a Loaf or Simply Pie in the Sky? *European Journal of International Law*. 2000, 11(1): p. 195-198.

27 *Supra* note 12.

28 Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1907.

29 Cameron, L., p. 585.

karinei disciplinai ir karinio teisingumo sistemai; 3) ar jie priklauso karinei komandinio pavaldumo grandinei; 4) ar jie priklauso karinei hierarchijai; 5) ar jiems išduoti identifikaciniai dokumentai, kaip reikalauja III Ženevos konvencija; 6) ar jie dėvi uniformas?³⁰ Čia, be abejo, pateiktas maksimalus kriterijų sąrašas ir, pavyzdžiui, pasipriešinimo sąjūdžio atveju (III Ženevos konvencijos 4 straipsnio A.2 punktas) tokie griežti reikalavimai nekeliami³¹, bet reikia turėti omenyje, kad ši straipsnio dalis buvo kuriam tikrai ne PSKK personalui reguliuoti, o partizaniniams sąjūdziams. Taip pat reikia paminėti, kad „inkorporavimo“ samprata apima asmens ryšį su valstybe. Pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos jurisdikcijoje veikiančios PSKK net 80 proc. kontraktų sudaro su įvairiais kitokiais klientais, o ne valstybėmis³². Gi tarptautinės humanitarinės teisės šaltiniai kombatanto statusą sieja tik su valstybinėmis ginkluotosiomis pajėgomis arba su ginkluotosiomis pajėgomis, kurios priklauso tautai, įgyvendinančiai apsisprendimo teisę (kaip tai numatyta I Papildomo protokolo 1 straipsnio 4 dalyje), o tai vėlgi yra valstybė *in status nascendi*. Civilinis kontraktas, kurio pagrindu atsiranda teisinis ryšys tarp valstybės ir PSKK, nėra pakankamos teisinės galios dokumentas, kad jis padarytų PSKK ginkluotųjų pajėgų dalimi, antra, tik labai nedidelė dalis PSKK personalo ir labai retai tampa tiesiogiai pavaldi karinei vadovybei. Be to, tokiam pavaldumui turėtų būti taikomas efektyvios kontrolės reikalavimas, Tarptautinio Teisingumo Teismo nustatytas karinių ir pusiau karinių veiksmų byloje (*Nikaragva v. JAV*)³³ ir patvirtintas byloje dėl ginkluotos veiklos Kongo teritorijoje (*DRC v. Uganda*)³⁴, o šie reikalavimai yra tikrai griežti ir vertinami atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes.

Taigi, jeigu PSKK personalo negalime aiškiai ir nedviprasmiškai susieti su valstybės ginkluotosiomis pajėgomis, kitų, vadinamųjų „klasikinių“, kombatanto požymių, įtvirtintų III Ženevos konvencijos 4 straipsnio A.2 punkte (vadovauja atsakingas asmuo/nuolatos nešioja iš toli matomą skiriamąjį ženklą/atvirai nešioja ginklus/laikosi karo įstatymų ir papročių) arba I Papildomo protokolo 44 straipsnyje (privalo išsiskirti iš civilių gyventojų ir nešioti ginklą atvirai a) kiekvieno karinio susidūrimo metu ir; b) tada, kai jį, išdėstant pajėgas prieš puolimą, kuriame jis turi dalyvauti, mato priešininkas) nagrinėjimas iš dalies netenka prasmės, kadangi vien šie požymiai automatiškai žmogaus ar dalinio kombatantais nepadaro.

Kita vertus, PSKK dažnai išoriškai atrodo būtent kaip kombatantai, nors kombatanto funkcijų neatlieka (pavyzdžiui, privačių subjektų turto apsauga), todėl kyla problema ne tik dėl to, kokiomis aplinkybėmis PSKK personalas turi teisę naudoti jėgą, bet ir dėl opozicinių pajėgų teisės rinktis taikinius tokius asmenis.

30 Gillard, E.-C. Business Goes to War: Private Military / Security Companies and International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863): 533.

31 Commentary Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Pictet, J. (Ed.) Geneva: ICRC, 1994, p. 45.

32 Gillard, E.-C., *op. cit.*, p. 532.

33 Military and Paramilitary Activities (Nicaragua/United States of America), Merits. J. 27.6.1986, *I.C.J. Reports* 1986, p. 14.

34 Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC v Uganda), *I.C.J Reports* 2005, para. 172.

Todėl lieka vienintelis sprendimo būdas – analizuoti kiekvieną konkretų atvejį. Pavyzdžiui, jeigu *ad hoc* situacijoje PSKK personalas veikė pagal tam tikro valstybės karinio dalinio vadovybės nurodymus ar jeigu buvo aiškiai perduotas jo pavaldumui, PSKK personalą bus galima laikyti kombatantais, tačiau daugeliu atveju PSKK vykdo tik funkcijas, susijusias su ginkluotosiomis pajėgomis, o ne jas dubliuojančias, todėl vienareikšmio atsakymo, ar PSKK personalas yra kombatantai, pateikti neįmanoma. Kita vertus, tai dar labiau sustiprina poreikį rengiant PSKK personalą garantuoti valstybių pareigą³⁵, kad jie bus apmokomi tarptautinės humanitarinės teisės – tai numato ir Montrè dokumentas³⁶. Atitinkamai tai reiškia, kad daugeliu atveju PSKK personalas gali būti priskiriamas civiliams, ypač tų kompanijų, kurių veikla tik netiesiogiai susijusi su ginkluotųjų pajėgų veikla. Tokiu atveju PSKK personalas negali tapti tiesioginio puolimo objektu, tačiau, pavyzdžiui, gali nukentėti dėl „šalutinės žalos“ (ang. *collateral damage*), atitinkamai atsižvelgiant į karinės būtinybės ir proporcingumo kriterijus (pavyzdžiui, PSKK personalas, dirbantis kariniame objekte, žuvo tokio objekto puolimo metu). Kitas atvejis – tai I papildomo protokolo 51 straipsnio 3 dalyje nurodyta norma, kad „3. Civiliai saugomi taip, kaip numatyta šiame skyriuje, išskyrus atvejus ir laiką, kai jie *tiesiogiai* dalyvauja karo veiksmuose“ (*išskirta autoriaus*), taigi jeigu PSKK personalas tiesiogiai ištrauks į karo veiksmus, jis taps teisėtu puolimo objektu (bet jokių būdu netaps kombatantais). Čia svarbu paminėti, kad jeigu užpulti civiliai imasi ginkluotos savigynos, tai nelaikoma tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose³⁷.

Dar vienas klausimas, beveik visada kylantis nagrinėjant PSKK personalo statuso klausimą, tai samdinystė. Kaip minėjome, tarptautinė teisė nepripažįsta kombatanto statuso samdiniams (tai įtvirtina I Papildomo protokolo 47 straipsnis), negana to, 1989 m. Jungtinių Tautų konvencija prieš samdinių verbavimą, naudojimą, finansavimą ir rengimą³⁸ (įsigaliojusi 2001 m.) samdinių naudojimą skelbia nusikaltimu, kaip ir Afrikos Vienybės Organizacijos 1977 m. konvencija dėl samdinystės panaikinimo Afrikoje³⁹. Šiuose šaltiniuose pateikiamame samdinystės apibrėžime nurodyti daugelis kumuliatyviųjų požymių. Juos pacituosime pagal I Papildomo protokolo 47 straipsnio 2 dalį: „*Samdinys – tai asmuo, kuris: a) specialiai užverbuotas vietoje arba užsienyje kovoti ginkluoto konflikto metu; b) iš tikrųjų tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose; c) karo veiksmuose dalyvauja daugiausia dėl asmeninės naudos ir iš tikrųjų konflikto šalies ar jos vardu jam yra pažadėtas materialinis atlyginimas, gerokai viršijantis atlyginimą, pažadėtą ar mokamą to paties rango ir atliekantiems tokias pat funkcijas kombatantams, priklausantiems tos šalies ginkluotosioms pajėgoms; d) nėra nei konflikto šalies pilietis, nei asmuo, nuolat gyvenantis konflikto šalies kontroliuojamoje teritorijoje; e)*

35 Hoppe, C. Passing the Buck: State Responsibility for Private Military Companies. *European Journal of International Law*. 2008, 19(5), p. 993.

36 Montreux document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict.

37 Faite, A. Involvement of Private Contractors in Armed Conflict: Implications under International Humanitarian Law. *Defence Studies*. 2004, 4(2), 7–8.

38 The International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, UN Doc. A/44/43 (1989).

39 Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa, OAU Doc. CM/817(XXIX) Annex 11 Rev.

nėra konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų narys; ir f) nėra siųstas valstybės, nesančios konflikto šalimi, kaip jos ginkluotųjų pajėgų narys oficialiai užduočiai įvykdyti.“ Tačiau pritaikius šiuos požymius PSKK personalui akivaizdu, kad vėlgi tik labai maža jo dalis atitinka visus šiuos požymius (nes privaloma atitikti visus požymius). Pavyzdžiui, sulaikytųjų tardymo psichologas (viena iš PSKK teikiamų paslaugų) nedalyvauja karo veiksmuose, PSKK dažnai samdo personalą ir iš pačios konflikto šalies (tai paplitusi praktika Irake), pagaliau klausimas, ar nuolatinį PSKK personalą galima laikyti „specialiai užverbuotais“⁴⁰, kadangi dažnai tai yra tarsi „darbo funkcijos“.

Šios statuso reguliavimo problemos dar labiau matyti analizuojant netarptautinį ginkluotą konfliktą, kadangi formalus kombatanto/civilio atskyrimas, taip pat samdinio statusas taikomi tik tarptautiniame ginkluotame konflikte. Netarptautinio ginkluoto konflikto situacijoje (o tokių konfliktų šiuo metu yra dauguma, įskaitant Iraką ir Afganistaną) PSKK turi veikti pagal priimančiosios valstybės teisės aktus, įskaitant ir tuos, kurie reguliuoja ginkluotos jėgos naudojimą bei atsakomybę už ją. Tačiau išlieka ir svarbūs įpareigojimai pagal tarptautinę humanitarinę teisę, ir pirmiausia čia reikėtų paminėti bendrą 3 Ženevos konvencijų straipsnį, kuris nustato, kad *su asmenimis, aktyviai nedalyvaujančiais karo veiksmuose, įskaitant ir ginkluotųjų pajėgų narius, sudėjusius ginklus, taip pat išėjusius iš rikiuotės dėl ligos, sužeidimo, sulaikymo ar kitų priežasčių, visada turi būti elgiamasi humaniškai, nepaisant jų rasės, spalvos, religijos ar tikėjimo, lyties, kilmės, turto ar kitų panašių skirtubių*. Šiame straipsnyje taip pat nurodomos draudžiamos praktikos, tokios kaip tokių asmenų žudymas, kankinimas, įkaitų ėmimas ir kita. Tarptautinis Teisingumo Teismas byloje dėl karinių ir pusiau karinių veiksmų (*Nikaragva v. JAV*) netiesiogiai nurodė, kad šios normos iš principo yra taikomos kiekvienam asmeniui, kuris dalyvauja ginkluotame konflikte⁴¹, vadinasi, taip pat ir PSKK personalui. Kita vertus, šis teiginys vis dar išlieka diskutuotinas, ypač apimties požiūriu, nors ir vėlesnėje tarptautinių teismų jurisprudencijoje pasitaiko jo patvirtinimų⁴², tokios nuomonės laikosi ir vienas žymiausių tarptautinės humanitarinės teisės specialistų T. Meronas⁴³. PSKK personalui taip pat bus taikomos ir kitos tarptautinės humanitarinės teisės normos, kurios pripažįstamos tarptautinės paprotinės teisės dalimi (pavyzdžiui, draudimas pulti civilinius objektus), taip pat tarptautinės žmogaus teisių normos.

Taigi, būtent PSKK fenomeno atveju išryškėja viena iš svarbiausių šiuolaikinio ginkluoto konflikto problemų – civilio ir kovojančio subjekto atskyrimas, kuriuo yra paremta visa klasikinė tarptautinė humanitarinė teisė. Iš pradžių, maždaug nuo XX a. vidurio, ši problema daugiausia siejosi su nevalstybinių subjektų aktyvėjimu ir kombatanto sampratos plėtimu (kombatanto statuso suteikimas, pavyzdžiui, išsivadavimo judėjimų dalyviams), kuris paskatino vis mažėjančius reikalavimus kombatantams, o šiuo metu ryškėja tokia pat „lanksti“ valstybių pozicija įtraukiant privatą verslą. Kadangi PSKK

40 Plačiau žr.: Fallah, K. Corporate Actors: the Legal Status of Mercenaries in Armed Conflict. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863): 599–611.

41 Pictet, J., p. 45.

42 Lehnardt, C. Individual Liability of Private Military Personnel under International Criminal Law. *The European Journal of International Law*. 2008, 19(5): 1018.

43 Meron, T. *Human Rights in Internal Strife: Their International Protection*. Cambridge: Grotius, 1987, p. 39.

fenomenas yra labai įvairiapusis ir PSKK tipų ir funkcijų įvairovė milžiniška, jo beveik neįmanoma reguliuoti specialiomis tarptautinės humanitarinės teisės normomis. Tai byloja ir minėtasis Montrė dokumentas, kuriame pasirinktas *soft law* reguliavimas.

Išvados

Privačios ginkluotos jėgos panaudojimas ginkluotuose konfliktuose, beveik išnykęs XIX a. pabaigoje–XX a. viduryje, XX a. antroje pusėje ir XXI a. pradžioje vėl atsinaujino ir senosiomis (samdinystė), ir naujomis formomis (privačios saugumo ar karinės kompanijos – PSKK), kurios kelia nemažai problemų vertinant esamą tarptautinį teisinį reguliavimą. Autoriaus nuomone, privačią saugumo/karinę kompaniją galima apibrėžti kaip *pelno siekiančią įmonę, įsteigtą pagal valstybės nacionalinę teisę, kuri kontrakto pagrindu teikia paslaugas, tiesiogiai arba netiesiogiai susijusias su ginkluotos jėgos panaudojimu ar jo struktūromis, tiek taikos, tiek ginkluoto konflikto metu, nesvarbu, kaip ji pati save apibūdina, ir nesvarbu, kieno klientas ji yra*. Vertinant PSKK tarptautinės humanitarinės teisės kontekste, svarbiausias yra tokių kompanijų personalo statuso klausimas. Tarptautinėje humanitarinėje teisėje nėra universalių normų, kuriomis remiantis PSKK personalą apskritai būtų galima priskirti prie vienos ar kitos tarptautinės humanitarinės teisės numatomos asmenų kategorijos (pavyzdžiui, kombatantų ar civilių), be to, pavyzdžiui, kombatanto arba samdinio sąvoka turi teisinę reikšmę tik tarptautinio ginkluoto konflikto metu, o PSKK vienodai aktyviai veikia ir netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, ir taikos metu. Kelia problemų ir tai, kad PSKK teisinis ryšys su valstybe ar klientu yra civilinio kontrakto pagrindu. Todėl vertinant, koks yra PSKK personalo statusas, lieka vienintelis būdas – vertinti kiekvieną konkrečią situaciją atsižvelgiant į faktorių daugetą, tokį kaip PSKK personalo pavaldumas konkrečios operacijos metu, jo vykdytos funkcijos ir teisinis ryšys su valstybe ar kitu klientu. Atsižvelgiant į PSKK fenomeno įvairiapusiškumą tikimybė, kad jų veikla tarptautinėje teisėje bus specialiai reguliuojama, nedidelė. Montrė dokumentas, kuriame pirmą kartą apibendrinti PSKK bei jų klientų išsipareigojimai ir pateikti „gerosios praktikos“ siūlymai, tai patvirtina.

Literatūra

-
Bergin, T. G. <i>The Prince by Niccolò Machiavelli</i> [interaktyvus]. Plain Label Books, 1868 [žiūrėta: 2009-01-23]. <http://books.google.com/books?id=VIAgG12gh_EC>. Cameron, L. Private Military Companies: Their Status under International Humanitarian Law and its Impact on their Regulation. <i>International Review of the Red Cross</i>. 2006, 88(863): 573-598.	Case concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC v Uganda), I.C.J Reports 2005. Cassese, A. Half a Loaf or Simply Pie in the Sky? <i>European Journal of International Law</i>. 2000 11(1): 187-216. Chesterman, S. 'We Can't Spy ... If We Can't Buy!': The Privatization of Intelligence and the Limits of Outsourcing 'Inherently Go-

- vernmental Functions'. *European Journal of International Law*. 2008, 19(5).
- Cockayne, J. The Global Reorganization of Legitimate Violence: Military Entrepreneurs and the Private Face of International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863).
- Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa, CM/817 (XXIX), Annex II Rev.1
- Cottier, M. Elements for Contracting and Regulating Private Security and Military Companies. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863).
- Declaration Respecting Maritime Law* [interaktyvus]. Paris, 1856 [žiūrėta: 2009-01-23]. <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/105?OpenDocument>>.
- Faite, A. Involvement of Private Contractors in Armed Conflict: Implications under International Humanitarian Law. *Defence Studies*. 2004, 4(2).
- Fallah, K. Corporate Actors: the Legal Status of Mercenaries in Armed Conflict. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863).
- Gillard, E. C. Business Goes to War: Private Military / Security Companies and International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863).
- Hoppe, C. Passing the Buck: State Responsibility for Private Military Companies. *European Journal of International Law*. 2008, 19(5).
- International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, UN Doc. A/44/43 (1989).
- Interview with Andrew Bearpark. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863).
- Iraq battle was self-defence, security firm says. *CNN* [interaktyvus]. Baghdad, Iraq, 2007-09-18 [žiūrėta 2009-01-14]. <<http://www.cnn.com/2007/WORLD/meast/09/17/iraq.main/index.html>>.
- Jungtinių Tautų 1980 m. konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 28-1127.
- Lehnardt, C. Individual Liability of Private Military Personnel under International Criminal Law. *The European Journal of International Law*. 2008, 19(5).
- Meron, T. *Human Rights in Internal Strife: Their International Protection*. Cambridge: Grotius, 1987.
- Military and Paramilitary Activities (Nicaragua/United States of America), Merits. J. 27.6.1986, I.C.J. Reports 1986.
- Montreux document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict [interaktyvus]. Montreux, 2008 [žiūrėta 2009-01-23]. <<http://www.eda.admin.ch/etc/medialib/downloads/eda-zen/topics/intla/humlaw.Par.0056.File.tmp/Montreux%20Document.pdf>>.
- Olsson, C. Private Military Companies in Iraq: a Force for Good? *Liberty and Security* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2009-01-23]. <<http://www.libertysecurity.org/article127.html>>.
- Perrin, B. Promoting Compliance of Private Security and Military Companies with International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. 2006, 88(863).
- Commentary Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War*. Pictet, J. (Ed.) Geneva: ICRC, 1994.
- Shachtman, N. Blackwater: We'll Fight Somalia's Pirates. *Blog.wired.com* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2009-01-23]. <<http://blog.wired.com/defense/2008/10/blackwater-well.html>>.32.
- Thomson, J. E. *Samdiniai, Piratai ir Suverenai*. Vilnius: Homo liber, 2006.
- Tilly, C. *Capital, Coercion and European States, AD 990-1990*. Blackwell Publishers, Malden Mass, 1990.
- Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1908.
- Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1907.
- Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsau-

- gos (I protokolą). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909.
- Ženevos konvencijų Papildomas protokolą dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolą). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1910.
- Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1905.
- Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jų-rose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1906.
- Žilinskas, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*. 2008, 2(104).

PRIVATE MILITARY AND SECURITY COMPANIES AND THE PROBLEMS OF THEIR REGULATION UNDER INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Justinas Žilinskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The use of private military force by states has been a long-standing phenomena in the history of warfare. Armies of mercenaries, privateering and recruitment of foreign nationals into armed forces have been common during the Middle Ages and later on. However, with the invention of effective firearms and artillery, standing regular armies, conscription and other developments that resulted in the essential rise of costs of war, the role of private military entrepreneurs diminished. By the end of XIXth century the state became almost the only subject that was able to wage a full-scale war. Nevertheless, already in the middle of the XXth century mercenarism has been reborn in Africa's colonial and post-colonial wars. The end of the XXth century and the beginning of the XXI century witnesses an enormous rise of private security and military companies (PSMC) that are hired to perform different functions related to use of force not only by states, but also by other clients such as international organisations, transnational corporations, etc. A PSMC may be defined as a profit-seeking private enterprise, which is established according to the national law of the state and which is providing, on the basis of a contract, services directly or indirectly connected with the use of military force or its institutions whether in time of armed conflict or peace, notwithstanding how such company describes itself. International humanitarian law has no specific regulation of PSMC. Nevertheless, it would be erroneous to state that the activity of PSMC is not regulated, because international humanitarian law in any case, in one or another way, is applicable to the personnel of PSMC if it is engaged in armed conflict of either international or non-international character. However, it is difficult to evaluate which status such personnel have under international humanitarian law. It is clear that only small part of PSMC personnel may qualify as combatants even though they are wearing uniforms and carrying weapons. Such qualification will directly depend upon the relationship of PSMC personnel with the state armed forces and functions performed (effective control test). The*

regulations of international law on mercenaries are also inadequate in order to qualify the personnel of PSMC as mercenaries. Moreover, the notions of “combatant” and “mercenary” are only relevant in the course of international armed conflict. Therefore the only way to establish the status of PSMC personnel engaged in armed conflict is an analysis of ad hoc situations. The possibility that PSMC activity will be specifically regulated by international humanitarian law is low and the Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict clearly shows this trend.

Keywords: *private military security companies, international humanitarian law, armed conflict, combatants, mercenaries.*

Justinas Žilinskas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės teisės katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: šiuolaikinės tarptautinės humanitarinės teisės problemos, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas, ginkluotų konfliktų studijos.

Justinas Zilinskas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of International Law, associated professor. Research interests: contemporary problems of international humanitarian law, International Criminal Court, studies of armed conflict.